

Školská sociální práce

2. díl

V podzimním čísle Listů sociální práce byl ke „školské sociální práci“ publikován první díl seriálu. V něm bylo prezentováno pár faktů z historie školské sociální práce, vyjmenována řada zemí, kde je zavedena, specifikovány základní modely této aplikované profesní pozice a také upozorněno na povrchnost při zkoumání společnosti, která potom nemůže odhalit všechny současné problémy ani u žáků nebo studentů. Druhý díl se bude zabývat potenciálem školské sociální práce a školským ekosystémem.

Text: Mgr. Eva Hurychová,
vystudovala specializaci ke školské sociální práci na Technické univerzitě v Liberci, je jednou ze zakladatelek Asociace školské sociální práce v ČR, z. s., sociální pracovníci a mediátorkou, členkou správní rady organizace proFem, o. p. s., a členkou Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách při Radě vlády pro rovné příležitosti žen a mužů

Foto: Fotky & Foto

Pracovní náplň školské sociální práce má široký potenciál. Cílem je pomáhat žákům a studentům k co nejlepšímu vzdělávání a rozvoji. Školská sociální práce také zajišťuje pomoc jejich zákonným zástupcům, dále komunitám, dle potřeb pomáhá pedagogům a ostatním. V tomto širokém rozsahu musí být součástí školské sociální práce odbornost a empatie, dynamika s osobitou charakteristikou oboru, včetně pozitivního přesahu i za hranici školy. Do rozpětí této profesní pozice patří primární až terciární prevence, znalosti etiologie sociálně-patologických jevů a obsáhlé škály prvků všech znevýhodnění. Pod sociální znevýhodnění je třeba zahrnout celé spektrum vztahových problémů v rodině, domácí násilí, rozvodové situace rodičů, nevyjímaje různé patologické závislosti, např. na alkoholu, psychotropních látkách, gamblerství apod. Sexuální zneužívání a celkové zanedbávání dítěte (syndrom CAN) se zobrazuje v sepětí sociálního znevýhodnění se zdravotním. Školskému sociálnímu pracovníkovi náleží základní znalosti o mnohých zdravotních handicapech a může být nápomocen k zajištění různých zdravotních pomůcek a jiné potřebné pomoci. I proto se pro nejbližší součinnost školské sociální práce indikuje spolupráce se speciálními pedagogy. Byť ti již mají své profesní vymezení ve školním poradenském pracovišti, podstatná souvislost se školskou sociální prací u nás ale bohužel zcela uniká. Důležitým stanoviskem školské sociální práce je zohledňovat sociální souvislosti spolu se zdravotními, a to všude tam, kde děti vyrůstají. Kromě rodiny je to škola s kom-

plexem všech spojitostí, které se všechny významně podílejí na vývoji nezletilých. Cituji a dovolím si zvýraznit: *U dítěte je vznik symptomů vývojový proces, který má genetické, situační a sociální aspekty. Sociální kontext je ale vždy první diagnostickou kategorií, má velkou roli ohledně kontinuity a diskontinuity vývoje chování, a proto je kontextem zásadním* (Hort, et al. 2000, s. 111).

V dnešní době je u některých žáků nutné do sociálního kontextu řadit i bilingvní problematiku. Kompetence školské sociální práce mají také za úkol, dle možností, rozkrývat pozadí negativních sociálních vazeb, kdy z nich často vyjde na povrch, odkud mohl u školáka pramenit pokus automutilace, suicidiálního jednání, proč došlo k bulimii, anorexii, tendenci užívání drog a jiným vážným situacím. Školská sociální práce svou charakteristikou obsahuje „prvky“ ombudsmana, advokáta, manažera, koordinátora, prostředníka, aktivisty nebo vyjednavče k nasměrování a zprostředkování příslušných odborníků. Dle Mezinárodních standardů zahrnuje školská sociální práce schopnosti správně analyzovat stavy a okolnosti v celém prostředí žáků. K tomu provádí reliabilní výzkumy, aby se jejich validní výsledky mohly plně aplikovat do stávající praxe. Ve třetím díle se budu blíže zabývat právě Mezinárodními standardy pro školskou sociální práci.



U profesní pozice školské sociální práce jde tedy o přímé výkony práce a činnosti, nikoli o pedagogiku. Od té je zcela odlišná a neměla by se zaměňovat, respektive suplovat jinou profesí nebo oborem.

Školská sociální práce kumuluje speciální rozsah práce, do něhož patří i sociální poradenství a intervence, pomoc k sanaci rodiny nebo komunity. Pomáhá s motivací žáků a jejich zákonných zástupců, vypracovává kazuistiky, provádí depistáže, sociální diagnózy, anamnézy, katamnézy, pracuje s jednotlivci, jejich rodinami, komunitami, pomáhá v řešení hmotné a sociální nouze či při jiných úskalích. Mapuje riziková chování, podílí se na výchovných programech a propojuje interdisciplinární či multidisciplinární spolupráci k celkovému síťování. Shrnu-li potenciál školské sociální práce, v komplexu jde o plnění variabilního množství konkrétních úkonů k zajištění důležitých potřeb pro žáky k úspěšnému vzdělávání a rozvoji, které může v něčem zahrnovat i prospěšnou živelnost. Při školské sociální práci je rovněž nutné umět rozlišovat a respektovat jinakosti. Dle nárůstů dalších problémů se tato profesní pozice musí stále rozvíjet a inovovat, aby mohla co nejlépe pomáhat k integraci, inkluzi, pochopení globalizace, etnických rozdílností a jiných dnešních jevů.

Dovolím si několik osobních poznámek k současnosti, kdy se dnes z rodiny někdy vytrácí klasické pojetí se všemi základními hodnotami, které vždy byly, i přes společenský vývoj, trvalé. Ve vzájemných vztazích je čím dál větší polarita a neustále vznikají nová kritéria, což nemusí každý přijmout a tolerovat. Pro příklad stačí uvést, že málokdy zůstane rodič po rozvodu sám, a je-li nařízena střídavá péče, nezletilé dítě musí kromě své neutěšené „existence v kufrech“ ještě akceptovat či poslouchat nového partnera vlastního rodiče. Jak často dnes dítě nemá jen jednu „mámu a tátu“? Nemusíme připomínat ani fatální zkušenosti se zavíráním dětí do výchovných zařízení, aby se naučily mít rády ty, jež pro vážné důvody rády mít nemohou nebo rády mít nechťejí. Podobné postupy bohužel nesou nezměrné následky, někdy s nevratným dopadem. Postmodernismus vlastně od základu mění status dětství a saturaci jeho potřeb. Převládající komercializace napomáhá různým dysfunkcím, ztrátě bytostné jistoty, kdy se pak dítě vnitřně ptá, kam patří, má patřit a jakou cestou jít? Všechny tyto faktory mohou ve vývoji dítěte hrát záporné role a odrážejí se v postojích pro jeho budoucnost. Nesporný vliv má také sekularizace, která ve společenském čili sociálním prostředí přinesla ztrátu mnohých hodnot a tradic.



K avizovanému ekosystému parafrázuji doc. Matulayovou, jež uvádí, že školský sociální pracovník je *expertem na sociální prostředí*. Dokáže posoudit a vyhodnotit vliv prostředí na jedince, proto se školou pracuje jako se sociálním systémem, který je nutné propojovat s mimoškolním prostředím (Matulayová 2008, s. 96). V žádné škole by proto neměl takový expert chybět. *Ekologická perspektiva vnímá člověka a jeho prostředí jako jednotný systém, což znamená unikátní a reálnou perspektivu „osoby v prostředí“*. Je tedy nezbytné brát v potaz každé prostředí, kde se dítě pohybuje, a jen touto optikou je možné vzniklé problémy řešit celostně. Ve škole žák tráví velkou část dne, kdy na něj výrazně působí všechny její atributy a prvky. V prostředí školy dnes není výjimkou šikana, kyberšikana, odpor k autoritám, rozvoj semideviací, nárůst záškoláctví (také skrytého), poruchy s učením, chováním, vážné spory mezi žáky a pedagogy, vzájemná diskriminace, exkluze, oslabení vlastní identity, užívání návykových látek a plno negativních fenoménů dneška. Cítuji: **„Sociální pracovníci a všichni, kteří se vážně zabývají osudy ohrožených dětí, tak mají v rukou jeden z důležitých klíčů k budoucnosti světa. Rozpoznání ohrožených dětí a posouzení jejich potřeb**

je prvním krokem ke dvěřím budoucnosti, která se před námi neuzavírá, ale je pro nás a naše děti otevřená.“ (Matoušek, et al. 2008, s. 228).

Při institucionalizaci školské sociální práce bych se z jejich modelů přikláběla k propojení tradičního modelu s komunitním. Tradiční čili klinický model je zaměřen na kazuistiku, komunitní model na vazby různých komunit se školou. Rozhodnout by se ale vždy měla sama škola. Ze všech ve světě zavedených modelů v principu každý pomáhá k úspěšnému vzdělávání a rozvoji žáků, když aktivními vyhledávacími postupy podporuje komplexnost pomoci. *Školská sociální práce je dalším kurikulem, které se pozitivně promítá do celého vzdělávacího systému moderní školy*. Zatím ho ještě nemáme, ale je třeba věřit, že k němu co nejdřív dojde. V této souvislosti chci parafrázovat prof. Heluse, kterého mám jako autora ráda, neb dokáže vždy kultivovaně a přitom trefně udeřit „hřebík na hlavičku“. Dle něj nejsou změny ve školství hbité ani flagrantní, což uvedl sice již před osmi lety, ale platí to i dnes, zejména při porovnání vývoje u jiných institucí a ve společnosti. Proti tomu je vývoj ve školství skutečně pomalý, zdráhavý a neprůrazný (Helus 2008, s. 187).

Jako jedna ze zakladatelek Asociace školské sociální práce v ČR, z. s. (více na www.assp.cz), ráda doplním jména spoluzakladatelek Mgr. Bc. Blanky Ptáčkové a Mgr. Jitky Budínové. Obě jsou speciálními pedagožkami, protože školská sociální práce je nejúžeji provázána právě s jejich profesí. Cílem naší Asociace, i dle stanov, je legislativní ukotvení školské sociální práce, aby u nás, tak jako v zahraničí, měla své pevné místo při řešení problémů žáků a studentů. Věříme, že ve spolupráci s dalšími subjekty se vytyčený cíl naší Asociace podaří zrealizovat. ■

Literární zdroje:

- HELUS, Z., 2008. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1168-3.
- HORT, V., et al., 2000. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-472-9.
- MATOUŠEK, O., et al., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATULAYOVÁ, T., 2008. *Možnosti rozvoja školskej sociálnej práce na Slovensku*. In: *Školská sociálna práca*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave. ISBN 978-80-8082-246-0.